

Економічна політика безпеки на підприємстві: цілі та завдання

У статті запропоновано систему управління економічної політики безпеки, що є конструктивною для ефективного функціонування підприємства в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: елементи економічної безпеки, система економічної безпеки, економічна політика безпеки.

В статті предложена система управления экономической политикой безопасности предприятия, которая является конструктивной для эффективного функционирования предприятия в современных условиях хозяйствования.

Ключевые слова: элементы экономической безопасности, система экономической безопасности, экономическая политика безопасности.

The paper proposes a control system of the enterprise security policy that is constructive for the effective operation of the business in the contemporary economy.

Keywords: elements of economic security, the system of economic security, economic security policy.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання підприємства мають повну економічну самостійність. Вони самі визначають свою економічну політику, формують портфель замовлень, організують виробництво та збут продукції, повністю відповідають за результати господарської діяльності. Все це, безумовно, актуалізує проблему забезпечення сучасної економічної безпеки бізнесу.

Ситуація української економічної дійсності спонукає до необхідності створення систем управління економічною безпекою підприємств, які забезпечуватимуть стан захищеності їхніх життєво важливих інтересів від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань й інших зовнішніх і внутрішніх загроз. Такі системи безпеки мають бути орієнтовані на збереження функціонування та розвиток підприємств відповідно до їхніх статутних цілей, визначеної місії, підтримки стану юридичних і економічних відносин, організаційних зв'язків, матеріальних й інтелектуальних ресурсів, за яких гарантується стабільність діяльності, комерційний успіх, прогресивний науково-технічний і соціальний розвиток підприємства.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. У загальнотеоретичному плані проблеми економічної безпеки розроблялися у працях таких вчених, як Л.І. Абалкін, О.А. Бельков, І. Богданов, В.А. Богомолов, Н.П. Вашекін, С.Ю. Глазьев, М.І. Дзлів, В.С. Загашвілі, В.Д. Комаров, М.М. Моїсєєв, В.Л. Тамбовцев, А.Д. Урсул та ін. Вирішенню окремих аспектів забезпечення економічної безпеки на рів-

ні господарюючих суб'єктів приділяли увагу такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як О.В. Ареф'єва, І.О. Бланк, А.Е. Воронкова, С.М. Ілляшенко, Г.В. Задорожний, Г.В. Козаченко, Л.А. Костирко, В.П. Пономарьов, О.О. Терещенко, В.В. Шликов та ін. Однак розвиток економіки сприяє постійному вивченню та вдосконаленню системи економічної безпеки підприємства задля зміцнення економічного рівня як регіону, так і держави в цілому.

Метою статті є комплексна оцінка теоретичних, методичних і прикладних питань забезпечення економічної безпеки підприємства на підставі наукового обґрунтування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. Система економічної безпеки кожного підприємства є індивідуальною, її повнота і дієвість залежать від чинної в державі законодавчої бази, від обсягу матеріально-технічних і фінансових ресурсів, виділених керівниками підприємств, від розуміння кожним з працівників важливості гарантування безпеки бізнесу, а також від досвіду роботи керівників служб безпеки підприємств.

Основними елементами системи економічної безпеки підприємства є:

- захист комерційної таємниці та конфіденційності інформації;
- комп'ютерна безпека;
- внутрішня безпека;
- безпека будинків і споруд;
- фізична безпека;
- технічна безпека;
- безпека зв'язку;
- безпека господарсько-договірної діяльності;
- безпека перевезень вантажів та осіб;
- безпека рекламних, культурних, масових заходів, ділових зустрічей та переговорів;
- протипожежна безпека;
- екологічна безпека;
- радіаційно-хімічна безпека;
- конкурентна розвідка;
- інформаційно-аналітична робота;
- експертна перевірка механізму системи забезпечення.

Також до структурного складу системи економічної безпеки включають: фінансову безпеку, силову безпеку, техніко-технологічну безпеку, правову безпеку, кадрову безпеку та логістично-виробничу безпеку [1].

Економічна політика безпеки – це більш динамічна частина економічної безпеки, яка змінюється залежно від дії внутрішніх і зовнішніх загроз, зміни пріоритетності національних економічних інтересів тощо. Складність та мінливість

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

економічної та соціальної ситуації потребує застосування різноманітних тактичних заходів щодо гарантування економічної безпеки.

У Конституції України чітко зазначено, що разом із захистом суверенітету і територіальної цілісності України гарантування її економічної безпеки є найважливішою функцією держави, справою всього українського народу. Економічній безпеці притаманний інтегративний характер, оскільки вона є результатом спільних зусиль усієї нації, що виявляється через дії всіх гілок влади (від всеукраїнського рівня до місцевого), наявних у державі сил і засобів, об'єднань громадян та окремих осіб.

Доцільно було б підготувати й ухвалити в Україні закон про засади економічної безпеки України, який би став базою для розроблення та вдосконалення національного законодавства у сфері економічної політики безпеки.

Така стратегія і закон покликані стати своєрідними орієнтирами, за якими будуть звіряти свої дії, пов'язані з гарантуванням економічної безпеки, усі – від вищих посадовців держави і до державних службовців місцевих органів влади та пересічних громадян. Для того щоб конкретизувати стратегію, слід підготувати Державну програму гарантування економічної політики безпеки України.

Необхідно зазначити, що немає єдиної думки в розумінні поняття «системи безпеки підприємства». Так, на думку В.П. Мак–Маку, система економічної безпеки підприємства включає наукову теорію безпеки, політику і стратегію безпеки засобу, методи забезпечення безпеки, концепцію безпеки підприємства [2]. В.І. Ірочкін визначає систему безпеки як організовану сукупність спеціальних органів, служб, засобів, методів, заходів, що забезпечують захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [2].

На нашу думку, система економічної безпеки підприємства не може бути однаковою для всіх. Вона індивідуальна для кожного підприємства, тому що залежить від рівня розвитку і структури його виробничої діяльності, ефективності її використання, кваліфікації кадрів, від стану навколишнього середовища, зокрема конкурентного середовища, ризикованості виробництва.

Систему економічної безпеки підприємства доцільно розглядати, спираючись на основні системні принципи, які суттєво відрізняються за своєю суттю та змістом, що розкриті в різноманітних працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, такі автори, як Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський [3], Л.І. Донець, Н.В. Ващенко [4], виділяють ряд найважливіших принципів, до яких відносять: комплексність або системність; пріоритет заходів попередження; безперервність; законність; плановість; економічність; взаємодія; компетентність; поєднання гласності та конфіденційності. М.І. Камлик окрім вказаних вище принципів системи економічної безпеки підприємства виділяє принцип плановості та повної підконтрольності заходів системи економічної безпеки керівництву суб'єкта підприємницької діяльності. На думку А.І. Берлач,

засади, на яких будується система безпеки підприємства, знаходять своє відображення в законодавчо закріплених принципах, які умовно можна поділити на базові, тобто загального характеру, та спеціальні. До базових принципів автор відносить: законності, юридичної рівності перед законом всіх суб'єктів забезпечення безпеки фірми; захисту інтересів суб'єктів безпеки; свободи у забезпеченні безпеки фірми; системності; безперервності; взаємної відповідальності особи; дотримання балансу життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави; дотримання прав та свобод фізичних та юридичних осіб; інтеграції з міжнародними системами безпеки [5]. Вищезазначені принципи відображають риси засад, на яких має будуватися правова основа формування системи підприємства, а не його економічна безпека.

До спеціальних принципів А.І. Берлач відносить: поєднання гласності та конфіденційності; компетенції; взаємодії; економічності; адаптованості; плановості; передового матеріально-технічного оснащення; надійності; ефективного контролю [5].

Окремі дослідники хоча й називають принципи однією з складових системи безпечного функціонування підприємства, однак їхній склад залишається або зовсім без розгляду, або без будь-якого обґрунтування [1, с. 107]. Ті ж автори, які приділяють більше уваги цьому питанню, на жаль, включають до складу принципів ряд положень, які зовсім не є такими за суттю. Наприклад, навряд чи можна вважати принципами системи управління такі як: безумовне задоволення як загальних потреб підприємства, так і його працівників; усвідомлення суспільством важливості створення сприятливих умов для здійснення заходів з підтримання підприємством власної економічної безпеки [6]. Перелічені вимоги можна віднести до передумов безпечного розвитку, однак вони не є принципами в справжньому їх розумінні. В першому випадку мова йде про можливість забезпечення стану економічної безпеки шляхом узгодження економічних інтересів усіх суб'єктів господарської діяльності, а не тільки підприємства та працівників. У другому випадку підприємство має підтримувати власну безпеку, незважаючи на те, усвідомлює необхідність цього суспільство чи ні [7].

Головним завданням системи управління економічною безпекою підприємства є передбачення і випередження можливих загроз, що призводять до кризового стану, а також проведення антикризового управління, яке спрямоване на виведення підприємства з кризового стану; мінімізація зовнішніх і внутрішніх загроз економічному стану суб'єкта підприємництва, зокрема його фінансовим, матеріальним, інформаційним, кадровим ресурсам, на основі розробленого комплексу заходів економіко-правового і організаційного характеру. Слід мати на увазі, що найбільше значення у справі забезпечення економічної безпеки підприємства мають первинні економіко-правові та організаційні заходи, що забезпечують фундамент, основу системи безпеки, на відміну від вторинних – технічних, фізичних тощо.

Об'єкт і суб'єкт системи забезпечення економічної безпеки підприємництва тісно взаємопов'язані. Об'єктом системи виступає стабільний економічний стан суб'єкта підприємницької діяльності в поточний і перспективний періоди. Конкретними ж об'єктами захисту виступають ресурси: фінансові, матеріальні, інформаційні, кадрові. Суб'єкт системи гарантування економічної безпеки підприємництва має складніший характер, оскільки його діяльність зумовлюється не тільки особливостями і характеристиками об'єкта, а й специфічними умовами зовнішнього середовища суб'єкта підприємницької діяльності. Виходячи з цього можна виділити дві групи суб'єктів, що гарантують економічну безпеку підприємництва: зовнішні і внутрішні.

До зовнішніх суб'єктів належать органи законодавчої, виконавчої і судової влади, покликані гарантувати безпеку всіх без винятку законотворчих учасників підприємницьких відносин, причому діяльність цих органів не можуть контролювати самі підприємці. Ці органи формують законодавчу основу функціонування і захисту підприємницької діяльності в різних її аспектах і забезпечують її виконання.

До внутрішніх суб'єктів належать особи, що безпосередньо здійснюють діяльність із захисту економічної безпеки певного суб'єкта підприємництва. Суб'єктами можуть виступати: працівники власної служби безпеки фірми (підприємства) та запрошені працівники із спеціалізованих фірм, що надають послуги із захисту підприємницької діяльності.

На наш погляд, економічну безпеку можуть створювати дві групи суб'єктів.

Перша група: займаються цією діяльністю безпосередньо на підприємстві і підпорядковані його керівництву. Серед них виокремлюють три підгрупи:

1) спеціалізовані суб'єкти, основним призначенням яких є постійна діяльність із забезпеченню безпеки підприємства (в рамках своєї компетенції відділ тощо);

2) напівспеціалізовані суб'єкти, частина функцій в яких полягає в забезпеченні безпеки підприємства (маркетингова служба, юридичний підрозділ тощо);

3) решта персоналу та підрозділи підприємства, які в межах своїх посадових інструкцій та положень про підрозділи зобов'язані вживати заходів щодо забезпечення безпеки підприємства.

Друга група: зовнішні органи та організації, які функціонують самостійно і не підпорядковуються керівництву підприємства, але при цьому їх діяльність істотно впливає на безпеку підприємства. Суб'єктами цієї групи є: законодавчі органи; органи виконавчої влади; суди; правоохоронні органи; науково-освітні заклади; промислові шпигуни; конкуренти; іноземні компанії; кримінальні структури; фірми-розвідники.

Головною умовою формування системи економічної безпеки підприємства є визначення сфер, в яких діють чинники небезпек і загроз.

До таких сфер належать: безпека в техногенній, науково-технічній, екологічній, інформаційній, психологічній сферах; фізична та пожежна безпека.

Надійність і ефективність системи економічної безпеки підприємства визначають за одним критерієм – відсутністю чи наявністю завданих йому матеріальних збитків і моральної шкоди. Зміст цього критерію характеризується такими показниками:

- а) запобігання витоку конфіденційних відомостей;
- б) запобігання протиправним діям з боку персоналу підприємства, його відвідувачів, клієнтів або припинення таких дій;
- в) збереження майна й інтелектуальної власності підприємства;
- г) запобігання надзвичайним ситуаціям;
- д) припинення насильницьких злочинів щодо окремих (спеціально виділених) працівників підприємства і груп їх;
- е) своєчасне виявлення і припинення спроб несанкціонованого проникнення на об'єкти підприємства, що охороняються.

Економічна політика безпеки підприємства – це орієнтири для дій і ухвалення рішень, які полегшують досягнення цілей. Для встановлення цих загальних орієнтирів необхідно сформулювати цілі забезпечення економічної безпеки підприємства.

Цілі економічної політики безпеки:

- захист фінансових ресурсів підприємства;
- захист прав та інтересів підприємства;
- зміцнення інтелектуального потенціалу підприємства;
- збереження і примноження власності;
- підвищення конкурентоспроможності продукції;
- інформаційне забезпечення діяльності підприємства і підвищення його ефективності;
- орієнтація на стандарти й лідерство;
- сприяння управлінським структурам у досягненні цілей підприємства;
- запобігання залежності від випадкових і недобросовісних ділових партнерів.

З урахуванням викладеного вище можна визначити такі загальні орієнтири дій і ухвалення рішень, які полегшують досягнення цих цілей:

- а) збереження й нарощування ресурсного потенціалу;
- б) проведення комплексу превентивних заходів щодо підвищення рівня захищеності власності й персоналу підприємства;
- в) залучення до діяльності із забезпечення економічної безпеки підприємства всіх його працівників;
- г) професіоналізм і спеціалізація персоналу підприємства;
- д) пріоритетність несилових методів запобігання загрозам і їх нейтралізації;
- е) створення служби економічної безпеки на підприємстві.

Висновки

У процесі дослідження було проведено теоретичний аналіз системи управління економічною безпекою. Також вдосконалено цілі економічної політики безпеки на підприємстві та визначено завдання, вирішення яких приведе до досягнення цілей на підприємстві. Застосовуючи дане методич-

не забезпечення економічної безпеки на підприємстві, зростає ймовірність подальшого життєвого циклу підприємства, адже лише за рахунок чітко організованої системи економічної безпеки підприємство зможе активно змагатися у конкурентній боротьбі за своє місце на ринку.

Список використаних джерел

1. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія. – К: Лібра, 2003. – 280 с. – ISBN 966-7035-52-5.
2. Василенко А.В. Менеджмент устойчивого развития предприятия: Монография. – К.: Центр учебной литературы, 2005. – 648 с.

3. Іванюта Т.М., Заїчковський А.О. Економічна безпека підприємства. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.

4. Донець Л.І., Ващенко Н.В. Економічна безпека підприємства: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.

5. Берлач А.І. Безпека бізнесу: Навч. посіб. – К.: Університет «Україна», 2007. – 280 с.

6. Кірієнко А.В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства: Автореф. дис. к.е.н.: 08.06.01 / Київський національний економічний університет. – Київ, 2000. – 219 с.

7. Лоханова Н. Система управління станом економічної безпеки підприємства: проблемні питання, концепція розвитку // Економіст. – 2005. – № 2. – С. 52–56.

УДК 553.04.061

А.В. БОДЮК,
к.е.н., п.н.с., НДІ фінансового права

Теоретичні особливості надро-розвідувального виробництва

Розробляються теоретичні положення надро-розвідувального виробництва. Проаналізовано економічні і технологічні особливості створення надрових ресурсів і їх вилучення з природного середовища.

Поділено на види виробничі процеси з пошуку і розвідки в природному середовищі автогенезних ресурсів. Запропоновано обліковувати види затрат на організоване надро-розвідувальне виробництво.

Ключові слова: потреби, суспільне виробництво, надра, ресурси, надрокористування, процесори, витрати.

Разрабатываются теоретические положения надро-разведочного производства. Проанализированы экономические и технологические особенности создания ресурсов недр и их изъятия из природной среды.

Разделены на виды производственные процессы по поиску и разведке в природной среде автогенезных ресурсов. Предложено учитывать виды затрат на организованное надро-разведывательное производство.

Ключевые слова: потребности, общественное производство, недра, ресурсы, недропользование, процессоры, расходы.

Developed theoretical positions subsoil exploration production. Analyzed the economic and technological features of a nadrovy resources and their removal from their natural environment.

Divided into types of production processes for prospecting and exploration environment avtogeneznih resources. Proposed account types of costs on organized subsoil intelligence production.

Keywords: needs, social production, mineral resources, resources, subsoil, processors, costs.

Постановка проблеми. У природі відповідно до її законів здійснюються самородні процеси створення ресурсів, зокрема надрових. У таких процесах людина участі не брала і не приймає. Мінеральні корисні копалини органічного і неорганічного походження створювалися протягом усього історичного періоду існування землі в результаті екзогенних, ендегенних процесів.

Таким чином, має місце створення певних благ для людей без їх рукотворної участі. Ці блага, безумовно, необхідно довести до споживача, тому потребуються певні різновидові затрати на переміщення корисних копалин в просторі і часі, багаточисельну їх обробку у процесі виготовлення продукції, придатної для виробничого чи побутового споживання.

Отже, можна розглядати як наскрізний, поєднаний у ланцюг, багатоетапний процес створення певних матеріальних благ для задоволення певних потреб суспільства. Цей процес включає, зокрема, пошуково-розвідувальні дослідження і роботи, надрокористування, переробку корисних копалин, комерційні процеси й т. ін. Але цей процес у цілому, на наш погляд, науковцями не досліджений. Не розглядається він і з позицій, що, за Конституцією України, природні ресурси, в тому числі надрові, є власністю народу України.

За умов соціалістичної планової економіки, народної власності на засоби виробництва, наприклад, геологорозвідувальні роботи, як пише М.М. Коржнев, були штучно відділені від промислової експлуатації родовищ. За умов «...ринкової економіки вони вважаються першим етапом комерційного освоєння родовищ і витрати на них компенсуються із прибутків від продажу мінеральної сировини» [8, с. 8]. З позицією автора логічно згодитися, оскільки в Україні організаційно й економічно поєднане використання надр для геологорозвідки і видобутку корисних копалин. Так, розвіда-